Вільям ТЕНН

НЕДУГА

Відкриття зробив росіянин Микола Бєлов, який і повідомив про це на зореліт. Бєлов натрапив на свою знахідку миль за шість від корабля наступного дня після посадки, коли був у звичайній геологічній розвідці. Він мчав собі в гусеничному "джипі" — американському авто, виготовленому в Детройті.

Росіянин майже відразу радирував на ракету. В рубці, як завжди, сидів штурман Престон О'Брайен. Перевіряючи електронний обчислювач, він ввів у машину приблизні дані для зворотного маршруту. Штурман зразу ж відгукнувся на виклик. Бєлов, звісно, говорив англійською, О'Брайен — російською.

— Слухайте, О'Брайен! — збуджено вигукнув геолог, впізнавши голос штурмана. — Вгадайте, на що я натрапив? На марсіян! Ціле місто!

О'Брайен рвучко вимкнув зумкотливий обчислювач, відкинувся в кріслі і п'ятірнею скуйовдив коротке руде волосся.

Земляни були переконані, що вони єдині на запилюженій льодяній планеті. Дізнавшись, що це, може, й не так, О'Брайен раптово відчув гострий напад клаустрофобії. Здалося, ніби опинився у тихій просторій залі університетської бібліотеки, скупчивши увагу на дисертації, а навколо повно гомінливих першокурсників, які щойно закінчили писати твір з літератури. Така неприємна хвилина вже була в Бенаресі, на початку експедиції, коли його гнітило тоскне видіння: він, самітний, безпорадний, лине в німому чорному безмежжі. Потім О'Брайен прокинувся від сну, побачив над собою могутню руку Колевича, що звисала з верхньої койки, почув його богатирське слов'янське хропіння. І

не в тому була справа, що розгулялися нерви, втішав він себе, у всіх тоді нерви геть розшарпалися... такі вже випали важкі дні.

Його завжди дратувало, коли до нього вдиралися без дозволу. Він з досадою потер руки й покосився на свої рівняння. Звичайно, якщо подумати, то до кого вдерлися без дозволу? До марсіян. Отож-бо!..

О'Брайен відкашлявся і стримано спитав:

— Живі марсіяни?

— Звісно, ні. Звідки візьмуться живі, коли на планеті не залишилося ніякої атмосфери? Хіба що лишайники та два-три види піщаних червів, ми таких уже бачили біля корабля. Останні марсіяни померли, мабуть, мільйон років тому. Але місто зовсім ціле, О'Брайен, цілісіньке, майже не займане часом!

Хоча штурман мало знався на геології, це йому здалося неймовірним.

— Місто ціле? Тобто за мільйон років воно не розсипалося на порох?

— Саме так, — урочисто сказав Бєлов. — Розумієте, воно підземне. Дивлюся — широчезна похила западина! Чого б це, думаю? До ландшафту аж ніяк не пасує. Звідти без упину дме, могутній повітряний струмінь не дає піску засипати отвір. От я і в'їхав туди на "джипі", заглибився ярдів на шістдесят, а там — величезне безлюдне місто, як Москва, та не сучасна, а що буде років через тисячу, може, десять тисяч. Ох, і гарне ж місто, О'Брайен!

— Нічого не чіпайте! — застеріг штурман. — Як Москва? Досі — як Москва?

— Думаєте, я з глузду з'їхав? Я саме роблю знімки. Не знаю, яка тут механіка підтримує протипіскову вентиляцію, але вона дає також і світло. Тут видно мов удень. А яке місто! Бульвари — різнобарвне мереживо. Будинки... Куди там Долині царів, куди там Хараппі! Не порівняти! Адже я ще й археолог, О'Брайен, це моя пристрасть. Не знали? Тож знайте! Шліман за таке відкриття півжиття віддав би! Справжнісіньке диво!

О'Брайен усміхнувся. В такі хвилини мимоволі розумієш, що росіяни — непогані хлопці і, може, все ще якось владнається.

— Вітаю, — сказав він. — Фотографуйте і швидше на базу. Я попереджу капітана Гоза.

— Чекайте, О'Брайен, це ще не все. Цей народ... марсіяни... вони були такі ж, як і ми! Такі самі люди!

— Люди?!

В навушниках забринів радісний сміх Бєлова:

— Я теж був приголомшений! Дивина, правда? Справжні тобі люди. Навіть іще кращі. Тут посеред площі височать дві статуї. Мушу сказати, що вони зробили б честь Фідію, Праксителю, Мікеланджело. А походять ще з часів нашого плейстоцену або пліоцену, коли на Землі гасали шаблезубі тигри.

О'Брайен щось пробурмотів і відключився. Припав до ілюмінатора. Скільки сягало око, стелився пустельний простір з одноманітними горбами й узгір'ями, що тяглися вдалечінь і танули в хмарах дрібного піску.

Ось він, Марс. Мертва планета. Так, мертва. Лише найпримітивніші форми тваринного та рослинного життя примудрилися якось уціліти в суворому світі, де майже нема ні повітря, ні води.

А колись тут жили люди — такі, як він сам, як Микола Бєлов. Були в них і наука, і мистецтво, можливо, навіть різні філософські вчення. Колись вони населяли Марс, ці люди, а нині їх нема. Певне, і для них існування стало складною проблемою, яку вони неспроможні були розв'язати?

З-під корабля незграбно вилізло двоє в скафандрах. О'Брайен упізнав обличчя за прозорими заборолами круглих шоломів. Нижчий на зріст Федір Гуранін, головний інженер; другий — його помічник Том Смейзерс. Вони, мабуть, оглядали хвостові сопла, перевіряли, чи, бува, немає якихось пошкоджень після міжпланетної подорожі. За тиждень перша експедиція Земля — Марс вирушить у зворотний шлях. Усі механізми треба перевірити заздалегідь, щоб у польоті ніщо не відмовило.

Смейзерс помітив за ілюмінатором О'Брайена і помахав рукою. Штурман махнув у відповідь. Гуранін трохи загаявся, потім також привітався. Тепер забарився О'Брайен. Якось по-смішному виходить! Він відповів Гураніну широким дружнім жестом. Якби це бачив капітан Гоз, то його вродливе смагляве обличчя опромінилося б радісною усмішкою. Бідолаха! Задовольняється навіть такими крихтами добрих почуттів!

О'Брайен вийшов із рубки і зазирнув до камбуза — там Семен Колевич, помічник штурмана і головний кок, відкривав консерви на обід.

— Не знаєте, де капітан? — запитав по-російськи О'Брайен.

Той холодно глянув на нього, продовжуючи вправно орудувати консервним ножем, і лише коли відкрив бляшанку і викинув кришку до сміттєпроводу, відповів коротко англійською: "Ні".

О'Брайен вийшов і зіткнувся в коридорі з маленьким кругловидим лікарем Елвіном Шнейдером — товстун ішов до камбуза на свою вахту. •

— Не бачив капітана, док?

— Він у машинному відсіку, — відповів корабельний лікар. — Про щось радитиметься з Гураніним.

Обидва говорили російською мовою.

О'Брайен кивнув і пішов далі. За п'ять хвилин він розчинив двері машинного відсіку. Капітан Субод Гоз, нещодавно професор політехнічного інституту в Бенаресі, розглядав величезну настінну схему двигунів. Зовсім іще молодий (на зорельоті не було жодного старшого за двадцять п'ять), але на ньому лежала великим тягарем уся відповідальність, і тому очі глибоко запали в підкови загуслої синяви. Здавалося, він увесь час перебував у стані крайнього нервового напруження. Так воно і є, подумав О'Брайен, інакше бути не може.

Він передав капітанові повідомлення Бєлова.

— Он як... — Гоз насупив брови. — Сподіваюся, йому не забракло здорового глузду... — Він раптом усвідомив, що говорить англійською. — Даруйте, О'Брайен, — продовжував він по-російськи, і його погляд став іще похмурішим. — Я щойно думав про Гураніна: мені, видно, здалося, що я розмовляю з ним. Даруйте.

— Ет, пусте, — пробурмотів О'Брайен. — Мені тільки приємно.

Гоз усміхнувся, але усмішка вмить зламалася.

— Надалі постараюся не помилятися. Отож, гадаю, Бєлову вистачило кебети стримати свою цікавість і нічого не чіпати?

— Він запевнив, що ні до чого не торкнеться. Нема підстав турбуватися, капітане. Він, зрештою, як і всі ми, хлопець тямущий.

— Місто ціле-цілісіньке? — непокоївся рослявий індієць. — Там могло зберегтися і життя. А якщо спрацює якась система сигналізації? Наслідки навіть важко передбачити. Хіба ми знаємо, раптом тут збереглася якась автоматична зброя, бомби тощо? Бєлов може нас і себе знищити. В цьому місті, можливо, знайдеться доволі такого, щоб висадити весь Марс.

— Не думаю, — заперечив О'Брайен. — Це вже занадто. Вам, капітане, просто не дає спокою думка про бомби.

Гоз зміряв його довгим поглядом.

— Так, пане О'Брайен, маєте рацію.

О'Брайен відчув, як червона фарба заливає йому лице, і поквапився перевести розмову на інше.

— Дозвольте на годинку забрати Смейзерса. Обчислювачі ніби працюють непогано, та не зайве перевірити деякі схеми. Всяке буває.

— Я спитаю Гураніна, чи обійдеться він без. Смейзерса. А ваш помічник?

Штурман скривився:

— На електроніці Колевич знається набагато гірше за Смейзерса. Він чудовий математик, та й годі.

Гоз допитливо поглянув на нього, немов хотів переконатися, що справа дійсно лише в електроніці.

— Можливо. До речі, просив би вас до повернення на Землю не залишати корабель.

— Що ви, капітане! Я б хотів розім'ятися. Маю право, як і всі, вийти... в інший світ.

О'Брайен аж збентежився від таких гучних слів. Але заради чого він пролетів сорок мільйонів миль? Не дивитися ж на Марс в ілюмінатор.

— Розім'ятися можна й на кораблі. Прогулянка в скафандрі не дуже велика втіха, це ви знаєте не гірше від мене. Щодо іншого світу — ви вже виходили в нього вчора, коли ми урочисто встановлювали знак експедиції.

О'Брайен подивився повз капітана в ілюмінатор.

Онде вона, біла тригранна пірамідка. На одному її боці по-англійськи, на другому — по-російськи, на третьому — мовою хінді вибито напис: Перша експедиція Земля — Марс. В ім'я життя людства.

Тонко придумано. Дуже по-індійськи. Але зворушує. Та й усе в цій експедиції зворушує.

— Ви надто цінний член екіпажу, щоб вами ризикувати, О'Брайен, — пояснював тим часом Гоз. — Ми в цьому пересвідчилися. Людина не спроможна розрахувати при потребі раптову зміну курсу так швидко й точно, як електронні обчислювачі. А ви брали участь в їх проектуванні, і ніхто краще від вас не може з ними впоратися. Тому мій наказ не скасовується.

— На мені світ клином не зійшовся! У вас є ще Колевич.

— Але ви самі тільки-но казали, що Семен Колевич недостатньо розуміється на електронній техніці. Розладнається щось в обчислювачах

— доведеться залучати Смейзерса, щоб вони з Колевичем працювали разом, а це не найкращий вихід. І я не певен, що Колевич і Смейзерс можуть замінити одного Престона О'Брайена. Шкода, але ризикувати ми не маємо права: ви людина незамінна.

— Про мене, — неголосно сказав штурман. — Накази не обговорюють. Але в одному я не згодний з вами, капітане. Вам відомо не гірше від мене, що на кораблі є лише одна незамінна людина. І ця людина — не я.

Гоз щось буркнув у відповідь і відвернувся. Ввійшли Гуранін і Смейзерс, скафандри вони залишили в тамбурі. Капітан та головний інженер перекинулися кількома словами, і Гуранін, майже не опираючись, віддав Смейзерса в Допомогу О'Брайену.

— Та не пізніше третьої він мені буде потрібний.

— Ви його матимете, — по-російськи пообіцяв О'Брайен і повів Смейзерса за собою.

— Як це він не примусив тебе написати на мене офіційну заявку? — незадоволено зауважив Смейзерс. — Він що, за раба мене має?

— Гураніну доволі клопоту в машинному відсіку. Благаю тебе, Томе, розмовляй по-російськи. А то почує капітан чи хтось із них! Хочеш під кінець здійняти бучу?

— Вихопилося мимоволі, Прес. Я ж ненавмисне.

Штурман і сам знав, що забутися дуже легко. Чому уряд Індії не захотів, аби всі семеро американців і семеро росіян вивчили хінді? Тоді б уся експедиція говорила однією мовою — мовою капітана. Хоча його рідна мова — бенгалі... Втім, зрозуміло, чому індійці наполягли, щоб учасники експедиції, опріч усього іншого, оволоділи ще й цими двома

мовами. Сподівалися: говоритимуть росіяни поміж собою і з американцями англійською, а ті, в свою чергу, навпаки, російською, — в межах корабля дечого буде досягнуто. Коли ж експедиція повернеться, кожен з її учасників стане носієм і розповсюджувачем у себе на батьківщині засвоєних під час польоту ідей дружби і співробітництва в ім'я життя на Землі.

Ось так, приблизно. Дуже мило і зворушливо. Та хіба не більше турбує те, що коїться нині в світі? Треба вживати якихось заходів, і щонайшвидше. Індійці, принаймні, намагаються щось зробити, а не просто сидять ночами без сну, втопивши погляд в одну точку — загрозливу цифру шість, що так і витанцьовує перед очима... Шістка, шість бомб. Шість найновіших кобальтових бомб — і кінець усьому живому на Землі! Війна грізно насувається, і схоже на те, що її не уникнути. Мов невблаганна хвороба: силкуєшся її перебороти, розпачливо дивишся на термометр, з тривогою прислухаєшся до свого важкого дихання.

Тож Індія виступила з пропозицією: нехай два могутніх суперники об'єднають свої знання і сили. Нехай спільно спорядять експедицію на Марс в ім'я та для блага всього людства...

Відмовитися від пропозиції, висунутої в такий скрутний час, — недопустимо. І от вони на Марсі, думає О'Брайен; вони разом прилетіли сюди, і треба сподіватися, зуміють повернутися на Землю. Дещо вони, можливо, довели, але нічому не перешкодили. Міжнародне становище не зазнало змін. Не мине й року, як вибухне війна. Учасники експедиції розуміють це не гірше, а може, й краще від будь-кого.

Дорогою до рубки, біля люка, вони помітили Бєлова — він вилазив із скафандра, незграбно тупцюючи то на одній, то на другій нозі, і вже квапився їм назустріч.

— Яка знахідка! — загув іще здалеку. — Другого ж дня, посеред пустелі! Зачекайте, от побачите мої знімки!

— Гаразд, гаразд, — відповів О'Брайен. — Тим часом підіть у машинний до капітана. Він місця собі не знаходить — ану, як ви там натиснули якусь кнопку, замкнули ланцюг і запустили машину, яка знищить весь Марс разом із нами.

Росіянин широко усміхнувся і показав рідко поставлені зуби.

— Ох, цей Гоз, всюди йому ввижаються висаджені планети...

Він потер долонею тім'я, скривився і хитнув головою.

— Що з вами? — спитав О'Брайен.

— Сіпає. Оце щойно почало боліти. Певно, довго пробув у цьому одязі.

— Я в ньому пробув удвічі довше, а голова нітрохи не болить, — зауважив Смейзерс, недбало колупаючи носаком черевика скинутий Бєловим скафандр. — Може, у нас в Америці голови міцніші.

— Томе! — гримнув О'Брайен. — Що ти мелеш?

Бєлов стулив губи, аж побіліли. Здвигнув плечима.

— По обіді — в шахи, О'Брайен?

— Авжеж. По щирості, я ладен іти напролом. Певен, чорні можуть виграти.

— Тут вам і каюк, — посміхнувся Бєлов і посунув до машинного відсіку, на ходу обережно погладжуючи тім'я.

Коли вони залишилися в рубці вдвох і Смейзерс заходився копирсатися в обчислювачі, О'Брайен щільно причинив двері і промовив сердито:

— Надала ж тобі лиха година, Томе! Такі жарти конче небезпечні. І такі ж кумедні, як оголошення війни.

— Знаю. Але Бєлов дратує мене.

— Бєлов? Та він найкращий хлопець з-поміж усіх росіян на борту.

Помічник інженера відгвинтив бокову панель і сів перед обчислювачем навпочіпки.

— Тобі він, може, і найкращий, а мені завше гедзика вкидає.

— Як-то?

— А так. Узяти б шахи. Я пропоную зіграти, а він каже: з однією умовою — дати мені фору ферзя. Бере на кпини, ще й так уїдливо.

— Перевір-но верхній контакт, — урвав його штурман. — Слухай, Томе, Бєлов — першорядний гравець. На останньому московському турнірі він посів сьоме місце, а там всуціль були майстри і гросмейстери. Це зовсім непоганий результат, адже у них шахи — найперша гра, вони божеволіють на ній, чистісінько як ми на футболі або бейсболі, разом узятих.

— Та знаю, що він першорядний шахіст. Але я теж не з останніх. Не такий вже я незугарний, щоб давати мені фору цілого ферзя!

— Ти впевнений, що справа лише в цьому? Здається, ти надто упереджено до нього ставишся. Які, власне, у тебе підстави?

Смейзерс деякий час мовчки розглядав електронну лампу. Потім озвався, не підводячи очей:

— А ти занадто приязно до нього ставишся. Які, власне, в тебе підстави?

О'Брайен ледь стримався, аж напружився весь, але взяв себе в руки. Зрештою, це може бути будь-хто. Може, і Смейзерс...

Напередодні їхнього від'їзду з Нью-Йорка в Бенарес, де вони мали зустрітися з росіянами, членів екіпажу запросили до Військово-розвідувального управління і дали їм останні надсекретні інструкції. Їм тлумачили, яке складне буде їхнє становище, на які небезпеки вони наражатимуться. З одного боку, ухилитися від пропозиції Індії неможливо. Сполучені Штати мають продемонструвати всьому світові, що вони згодні брати участь у спільній науковій експедиції, принаймні, так само щиросердно, як і росіяни. З другого боку, важливо, щоб супротивник, майбутній ворог, не зміг, використавши спільні завдання, дістати якусь істотну, вирішальну перевагу, щоб, наприклад, на зворотному шляху захопити космічний корабель і замість Бенареса приземлитися десь у Баку.

Тим-то, сказали їм, один із них пройде спецкурс у військовій розвідці і одержить відповідний чин. Хто саме, залишатиметься таємницею, доки той зрозуміє, що росіяни готуються щось утнути. Тоді умовним паролем він викриє себе перед рештою американців, членів екіпажу, і вони муситимуть підкорятися вже не Гозу, а йому. Непослух вважатиметься державною зрадою.

А пароль? Престон О'Брайен згадав його і всміхнувся: "Обстріляно форт Самтер". І вже потому закрутиться веремія!..

Певно, і в росіян є така людина. Мабуть, Гоз підозрює, що обидві сторони убезпечили себе в такий спосіб від усіляких несподіванок, і від цього бідоласі капітану погано спиться вночі.

А який пароль у росіян? "Обстріляно Кронштадт?" Втім, що казати, дуже буде весело, якщо хтось допуститься серйозного промаху.

Цілком можливо, що Смейзерс і є той самий офіцер військової розвідки. Після його докору про надто приязне ставлення до Бєлова це виглядає вельми природно. "Я правильно зробив, що не вступив у суперечку, — думав штурман. — У наш час треба бути обачливим, особливо на кораблі".

Взагалі-то зрозуміло, що гризе Смейзерса. Власне, з цієї ж самої причини і Бєлов залюбки грає в шахи з ним, штурманом, котрий на Землі навіть і мріяти не міг би про зустріч із таким сильним гравцем.

У нього, О'Брайена, найвищий коефіцієнт розумового розвитку серед усієї команди. Нічого дивного, просто в екіпажі, що складається з найталановитішої та найобдарованішої молоді з ученого світу Америки і Радянського Союзу, неодмінно мав хтось виділятися. Як з'ясувалося, така людина — Престон О'Брайен.

Але О'Брайен — американець. Споряджаючи експедицію, все виважувалося, враховувалося і обговорювалося до найменших дрібниць з усілякими дипломатичними вивертами і закулісними маневрами, з тим, щоб визначити межі першорядної стратегічної ваги. Тому членам екіпажу з найнижчим коефіцієнтом розумового розвитку теж мав стати американець. Таким американцем виявився помічник головного інженера — Том Смейзерс. Знову-таки нічого особливого. Коефіцієнт лише на якусь мізерію нижчий, ніж у наступного по порядку, хоч сам по собі відмінний, рідкісно високий коефіцієнт.

Перед стартом з Бенареса вони довго жили разом, добре вивчили один одного — і з безпосередніх контактів, і з офіційних документів. Та неможливо визначити заздалегідь, передбачити наперед, які саме відомості про твого супутника допоможуть уникнути небезпеки на випадок, коли почнеться буча.

І от Микола Бєлов, котрого природа створила геніальним шахістом, як Сару Бернар — геніальною актрисою, з особливою насолодою перемагав любителя, якому грати хіба що в студентській команді. А Смейзерс плекав у душі образу, почуття власної неповноцінності, що тільки й чекає приводу, аби перейти у відкриту ворожнечу.

Це ж просто смішно, думав О'Брайен. Проте хтозна? Збоку легко судити, адже сам він не був Томом Смейзерсом.

Смішно? Так, смішно — як шість кобальтових бомб. Один, два, три, чотири, п'ять, шість — і тарах!

А може, біда в тому, що всі вони — однієї кумедної форми. І скоро вимруть, як динозаври.

Або як марсіяни.

— Хоч би швидше подивитися на знімки Бєлова, — сказав він Смейзерсу. (Краще говорити на сторонні теми, що не викликають суперечок.) — Уяви лише: на цій голій грудці пилюги живуть люди, вони зводять міста, розв'язують складні наукові проблеми, — і все це мільйон років тому!

Помічник інженера лише щось буркнув, старанно копирсаючись у мереживі дротів. Він явно не збирався давати волю фантазії, якщо це якимось чином пов'язане з ненависним Бєловим. Але О'Брайен не вгавав:

— Цікаво, куди поділися марсіяни? Якщо цілу вічність тому вони досягли такого високого розвитку, то вже напевно додумалися до міжзоряних перельотів і знайшли собі десь краще житло. Як вважаєш, Томе, прилітали вони на Землю?

— Авжеж. Бєлов — їхній прямий нащадок.

От характер. Ніяк не вщухне. Не варто з ним заводитися. Смейзерс, видно, ніколи не примириться, що Бєлов лише з ним, О'Брайеном, грає на рівних.

Все-таки йому кортіло подивитися на ті фотографії. Коли вся команда сіла обідати в просторому приміщенні посередині корабля, що правило водночас і спальнею, і їдальнею, і клубом, і складом провізії, він насамперед пошукав очима Бєлова. Але його не було.

— Він у лікаря, — похмуро сказав сусід по столу Лаятинський. — Йому недобре. Шнейдер його оглядає.

— Голова?

Лаятинський кивнув.

— Дедалі гірше. Суглоби крутить. І жар. Гуранін вважає — схоже на менінгіт.

— Отакої!

При великій скупченості людей хвороба на зразок менінгіту вмить перекинеться на всіх. Втім, Гуранін не лікар, а інженер. Що він в цьому розуміє і чого це йому заманулося ставити діагноз?

Лише тепер О'Брайен помітив незвичну тишу в їдальні. Ніхто не говорив, навіть не підводив очей. Колевич накладав їжу на тарілки. Був насуплений. Може, через те, що йому доводилося не лише куховарити, але й подавати, бо черговий помічник кока Елвін Шнейдер був змушений зайнятися справою куди важливішою і невідкладнішою.

Якщо американці просто мовчали, то росіяни сиділи чорніші чорної хмари, мов на похороні. Бліді, зуби зціплені, ніби розстрілу чекали. Дихали всі важко — так буває, коли гибієш над страшенно складною задачею...

Он воно як! Якщо Бєлов серйозно заслаб і надовго відійде від роботи, росіяни опиняться в невигідному становищі: американці матимуть чисельну перевагу, стануть десь відсотків на п'ятнадцять сильніші. І коли дійде до сутички...

Але тоді діагноз, поставлений медиком-любителем Гураніним, — це відчайдушна спроба зберегти оптимізм! Адже, якщо в Бєлова менінгіт, штука вельми причеплива, заразитися можуть інші, американці з неменшим успіхом. Тоді, мабуть, сили знову зрівняються.

О'Брайена кинуло в дрож. Що за нісенітниця?..

Хоча хтозна... Якби там, нагорі, лежав хворий американець, а не росіянин? Тоді, можливо, і він, О'Брайен, думав би, як оце Гуранін. Мабуть, і він покладав би надії на менінгіт, як на порятунок.

В їдальню спустився капітан Гоз. Здавалося, очі в нього запали ще глибше, а півкола під ними геть почорніли.

— Увага! Прохання до всіх з'явитися в рубку відразу по обіді. Там на вас чекає лікар.

— А навіщо, капітане? — поцікавився хтось.

— Для профілактичного щеплення.

Запала тиша. Гоз попрямував до виходу. Головний інженер відкашлявся.

— А як Бєлов? — запитав він.

Капітан уповільнив ходу.

— Ми ще не знаємо, — відказав він не обертаючись. — Якщо ви захочете спитати, на що хворий Бєлов, відповім: цього ми поки що теж не знаємо.

Невдовзі біля дверей у рубку вишикувалася мовчазна черга. Люди зосереджено чекали, входили і виходили по одному. Надійшла черга О'Брайена.

Він увійшов, закочуючи, як наказали, правий рукав. У дальньому кінці рубки стояв Гоз і дивився в ілюмінатор з таким виглядом, ніби чекав прибуття рятувальної експедиції. На столі штурмана панував безлад. Він був заставлений мензурками зі спиртом і пляшечками з якоюсь каламутною рідиною.

— Що це за зілля, док? — поцікавився О'Брайен після уколу, коли йому вже дозволили відкотити рукав.

— Дуоплексин. Новий антибіотик, одержаний минулого року в Австралії. Межі його дії поки що не встановлено, але це найуніверсальніший і найсильніший засіб, який нині має медицина. Не вельми приємно запроваджувати в ужиток таке сумнівне зілля, але в Бенаресі мені казали на випадок якихось непорозумілих симптомів ввести кожному повну порцію.

— Гуранін говорив, ніби в Бєлова менінгіт, — проказав штурман.

— Це не менінгіт.

О'Брайен пом'явся ще хвилину, але лікар знову наповнював шприц і, по всьому видно, не збирався нічого пояснювати. О'Брайен глянув на нерухому спину капітана Гоза і наважився запитати:

— А як із знімками? Ще не проявили? Кортить подивитися.

Капітан відвернувся від ілюмінатора, заклав руки за спину, пройшов по рубці.

— Бєлов, його скафандр і все спорядження в карантині. — Голос капітана звучав тихо. — Таке розпорядження лікаря.

— А-а, шкода! — О'Брайен розумів, що треба йти, але цікавість узяла гору. Ці двоє чимось дуже стривожені. — Бєлов сказав мені тоді по радіо, що марсіяни явно були гуманоїдами. Такий самий шлях розвитку, як у нас. Дивина та й годі!

Шнейдер обережно опустив шприц.

— Такий самий шлях розвитку, — пробурмотів він. — Та сама еволюція і та сама патологія, хоча тут немає подібності з жодною хворобою, що спричиняється земними мікробами. Але сприйнятливість, зрозуміло, така самісінька.

— Себто ти вважаєш, що Бєлов підчепив якусь марсіянську хворобу?! — вигукнув здивовано О'Брайен. — Але ж це таке древнє місто! Жоден мікроб не може існувати так довго!

Маленький товстун Шнейдер рішуче випростався.

— Хто тобі сказав? На Землі відомо кілька видів, які могли б протриматися. А такі мікроби, як спори, — скільки завгодно.

— Але якщо Бєлов...

— Годі, — перервав каштан. — Не варто вам думати вголос, лікарю. І помовчуйте, штурмане, доки ми вирішимо довести це до відома всіх. Хто далі? — гукнув він.

Увійшов Том Смейзерс.

— Послухай-но, док, — почав він, — може, це й пусте, але в мене щось голова гуде, зроду такого не було.

Троє інших перезирнулися. Шнейдер стиха, крізь зуби вилаявся, вихопив з нагрудної кишені термометр і поставив у рот Смейзерсу.

О'Брайен перевів подих і вийшов.

Увечері всім звеліли зібратися в їдальні, вона ж і спальня. Шнейдер сперся на стіл, витер долоні об джемпер і повернув стомлене обличчя.

— От що, хлопці, — сказав він. — Микола Бєлов і Том Смейзерс хворі. Бєлов — тяжко. Симптоми: головний біль, жар. І те й інше швидко посилюється, з'являються різкі болі в спині, в суглобах. Це — перша стадія. Нині ця стадія у Смейзерса. Щодо Бєлова...

Ніхто не прохопився жодним словом. Всі сиділи довкола, немов відпочиваючи, і знічев'я слухали. Гуранін і Лаятинський підвели голови над шаховою дошкою з таким виглядом, ніби з самої тільки чемності прислухаються до розмови, яка їх анітрохи не цікавить. Але коли Гуранін випадково скинув ліктем фігуру короля, жоден з них не нахилився її підняти.

— Щодо Бєлова, — після невеликої паузи вів далі лікар, — у нього тепер друга стадія хвороби. Для неї характерні раптові стрибки температури, марення, розлад усіх функцій організму. Себто повністю уражена нервова система. Організм настільки виведений із рівноваги, що порушилася нормальна діяльність перистальтики, і підтримувати хворого доведеться внутрішньовенними вливаннями. Сьогодні ввечері влаштуємо наочний урок внутрішньовенного живлення, щоб кожен із вас міг зробити укол хворому. Це про всяк випадок.

Гопкінс, радист, який сидів навпроти О'Брайена, нечутно ойкнув.

— Ось так. Що в них за хвороба — не знаю. Це, власне, все, що я мав вам сказати. В одному впевнений: хвороба не земна, принаймні мені ніколи не доводилося зустрічатися з таким коротким інкубаційним періодом і таким блискавичним перебігом. Певно, Бєлов підхопив цю хворобу в марсіянському місті і заніс її на корабель. Не уявляю, наскільки вона небезпечна, хоча в подібних випадках слід чекати найгіршого. Зараз у мене одна надія: вони звалилися перш, ніж я встиг увести їм дуоплексин. Собі і решті я зробив укол. Все. Запитання є?

Запитань не було.

— Гаразд, — сказав Шнейдер. — Попереджаю, хоча в наших умовах це зайве: кожен, у кого заболить голова — все одно, ломить у скронях, тім'ї чи потилиці, — повинен прийти в ізолятор. Очевидно, ця штука дуже заразлива. Тепер присуньтеся ближче, я покажу вам, як робити внутрішньовенні вливання. Капітане Гоз, дозвольте продемонструвати на вас.

Він провів наочний урок, потім усі практикувалися, роблячи один одному уколи, а лікар прискіпливо слідкував за ними. Нарешті він зібрав своє причандалля, що гостро пахло дезінфекцією, і сказав:

— Гадаю, достатньо. В разі потреби, я певен, упораємося. На добраніч.

Він рушив був до виходу, та раптом зупинився. Озирнувся, обвів усіх присутніх довгим, вивчаючим поглядом.

— О'Брайен, — мовив тихо, — ходімо за мною.

"Що ж, — думав штурман, слухняно прямуючи за лікарем, — рахунок зрівнявся. Один росіянин і один американець. Хоч би так і лишилося!"

Шнейдер на ходу зазирнув в ізолятор і скрушно похитав головою. Очевидно, його найгірші сподівання справдилися.

— У Смейзерса друга стадія, — сказав він. — Швидко діє цей мікроб, бодай йому всячина! Видно, ми для нього — чудовий харч.

— Ти хоча б здогадуєшся, що це таке? — О'Брайен, як не дивно, ледве встигав за маленьким жвавим Шнейдером.

— Знаєш, я сьогодні дві години просидів над мікроскопом. Жодних ознак. Приготував купу мазків — кров, спинномозкову рідину, мокроту, взяв безліч усяких проб, у мене там ціла полиця пробірок. Усе це згодиться лікарям на Землі, якщо ми... ну, годі. Розумієш, це може бути фільтрівний вірус, або бацила, яку можна побачити лише тоді, коли її спеціально зафарбувати. В кращому випадку я її виявлю, але протиотруту ми виготувати все одно не встигнемо.

Йдучи на кілька кроків попереду, Шнейдер ускочив у рубку, потім, на превеликий подив О'Брайена, замкнув за ним двері.

— Щось ти духом занепав, док, — озвався штурман. — Ми ж маємо білих мишей, на яких збиралися перевіряти марсіянську атмосферу,

якби її все-таки виявили. Може, скористатися ними, як піддослідними тваринами, і спробувати виготувати вакцину?

Доктор Шнейдер невесело посміхнувся:

— За двадцять чотири години, мов у кіно. Я хотів би викинути такого коника, але тепер годі про це думати.

— Тобто... Що значить — тепер? Шнейдер обережно сів, поклавши свою лікарську валізку на стіл, і кволо посміхнувся:

— У тебе немає аспірину, Прес? О'Брайен мимоволі потягнувся до кишені джемпера.

— При собі немає, та здається... — У нього раптом затерпло всередині. — Давно почалося? — тихо спитав він.

— Наприкінці лекції, яку я вам читав про уколи, але я був надто заклопотаний і не звернув уваги. По-справжньому відчув, коли вже виходив з їдальні. А зараз голова розвалюється. Не підходь! — застережливо крикнув він, коли О'Брайен, сповнений співчуття, рушив до нього. — Це, певно, не зарадить, однак тримайся подалі. Може, виграєш трохи часу.

— Покликати капітана?

— Якби він мені був потрібний, я б його покликав. За п'ять хвилин я ляжу в ізолятор. А зараз маю передати тобі свої повноваження.

— Повноваження? Так це ти і є?

Доктор Елвін Шнейдер кивнув і продовжував по-англійськи:

— Я — офіцер військової розвідки. Точніше, був ним. З цієї миті — офіцер ти. Слухай, Прес, мені важить кожна хвилина. Припустимо, через тиждень хтось іще залишиться живим і буде вирішено спробувати повернутися на Землю (а це ризик заразити всю планету, чого я особисто не радив би, маю для цього цілком відчутні підстави). Так-от, ти мовчатимеш про свій чин і звання, як досі мовчав я. Коли вже не можна буде уникнути сутички з росіянами, скажеш нашим, хто ти. Пароль пам'ятаєш.

— "Обстріляно форт Самтер", — повільно проказав О'Брайен.

Він ніяк не міг звикнути до думки, що Шнейдер — офіцер військової розвідки. Втім, будь-хто з семи американців міг бути на його місці. Але Шнейдер?..

— Правильно. Якщо вам вдасться захопити корабель, спробуйте сісти в Каліфорнії, в Уайт Сандсі, де ми проходили тренування. Поясниш тамтешнім властям, за яких обставин я передав тобі свої повноваження. От і все, хіба ще два слова. Якщо ти теж занедужаєш, добре зваж, кому передати владу. Я хотів би обмежитися тобою. І друге. Може, я й помиляюся... але мені здається, у росіян таку ж роль відіграє Федір Гуранін.

— Зрозуміло. — І лише тепер до О'Брайена нарешті дійшло: — Але ти казав, що впорснув собі дуоплексин. Отже...

Шнейдер підвівся, потер кулаком чоло.

— Боюся, що так. От чому вся ця церемонія досить-таки безглузда. Але свої повноваження я в будь-якому випадку мав передати іншому. Я передав. Нині, даруй, піду ляжу. Щасти тобі!

О'Брайен подався доповісти капітанові, що захворів Шнейдер. Тепер він розумів, що відчували під час обіду росіяни. Зараз проти росіян залишилося п'ятеро американців. І за все відповідає він.

Але біля каюти капітана, вже було взявшись за ручку дверей, він стенув плечима. Хіба не однаково? Як казав товстун Шнейдер: "Припустимо, через тиждень хтось іще залишиться живим..."

Власне, міжнародне становище на Землі і те, чим воно загрожує мільярдам людей, їх тут зовсім не обходить. Вони не можуть завезти марсіянську хворобу на Землю, а раз вони не повернуться, у них мало надії знайти ліки. Вони прикуті до чужої планети, і їм залишається чекати, поки один за одним їх зломить недуга, чиї останні жертви загинули тисячі тисяч років тому.

А все-таки... неприємно бути в меншості.

До ранку вони вже не були в меншості. За ніч іще двох росіян підкосила ця невідома недуга, яку тепер всі називали "хворобою Бєлова". На ногах залишилося п'ятеро американців проти чотирьох росіян, але тепер ніхто й не думав про суперництво,

Гоз запропонував їдальню, вона ж і спальня, перетворити на лазарет, а всім здоровим перейти у машинний відсік. Він доручив Гураніну нашвидкуруч обладнати перед машинним відсіком камеру для опромінення.

— Всі, хто доглядає хворих, одягатимуть скафандри, — наказав він. — Перш ніж повертатися в машинний відсік, ставати під променевий душ найбільшої потужності. Лише після цього дозволяється зняти скафандр і приєднатися до інших. Це не вельми надійний засіб, гадаю, що такими пересторогами цей страшний вірус не знищити і себе не вберегти, але ми, принаймні, не сидимо згорнувши руки.

— Може, спробувати зв'язатися з Землею? — запропонував О'Брайен. — Повідомимо, що з нами сталося, —ця інформація буде потрібна наступним експедиціям. Знаю, для такої відстані в нашого радіопередавача надто мала потужність. Що ж, спробуємо змайструвати щось схоже на маленьку ракету. Вкладемо туди листа. Можливо, колись її підберуть.

— Я вже міркував про це. Завдання не просте. Припустимо, ми з цим упораємося, та чи матимемо певність, що разом з листом не передамо на Землю і вірус? Навряд, щоб за нинішнього міжнародного становища спорядили нову експедицію. Ви знаєте не гірше від мене, що місяців через вісім-дев'ять, не більше... — капітан обірвав себе на півслові. — У мене болить голова, — тихо мовив він.

Усі підхопилися, навіть ті, хто цілий день доглядав хворих.

— Ви впевнені? — з відчаєм у голосі спитав Гуранін.

— Авжеж. Видно, цього нікому не уникнути. Гадаю, кожен із вас сумлінно виконуватиме свій обов'язок у злагоді. Будь-хто здатний мене замінити. Якщо потрібне буде слово командира і доведеться приймати якесь рішення, капітаном призначається той, чиє прізвище останнє за алфавітом. Упродовж усього часу, що вам залишився, живіть дружно. Прощавайте!

Гоз повернувся і вийшов з машинного відсіку. Печать безмежної втоми лежала на його смаглявому обличчі і надавала йому дивної величі.

Того вечора на ногах залишилося вже тільки двоє — Престон О'Брайен і Семен Колевич. В якомусь отупінні доглядали вони хворих, вмивали їх, перевертали, робили внутрішньовенні вливання.

Обидва розуміли: це питання лише часу. Коли зляжуть вони, про них не буде кому подбати. Та вони й далі робили своє діло, щоразу приймаючи в скафандрах променевий душ перед поверненням до машинного відсіку.

У Бєлова і Смейзерса почалася третя стадія хвороби — глибоке заціпеніння. Штурман занотував це в щоденнику Шнейдера під колонками температурних записів, що нагадували біржевий курс, коли Уолл-стріт особливо лихоманить.

О'Брайен і Колевич мовчки повечеряли. Вони ніколи не симпатизували один одному. Тепер, як лишилися вдвох, взаємна недоброзичливість посилилася.

По вечері штурман припав до ілюмінатора і довго дивився, як сходять і закочуються на чорному тлі неба Фобос і Деймос. За спиною у нього Колевич читав Пушкіна, доки заснув.

Вранці О'Брайен знайшов свого помічника на лікарняній койці. Колевич уже почав марити.

"І зостався лише один", — згадалася О'Брайену пісенька про десять негренят. Що нас чекає далі, друзі, що?..

Він знову взявся за обов'язки санітара і часто заговорював сам до себе. Так легше, бий його лиха година! Легше забути, що ти — єдина людина при пам'яті на всій цій червоній запилюженій планеті. Легше забути, що незабаром сконаєш. Легше зберегти хоч трохи здорового глузду.

Бо це — кінець. Ракета розрахована на екіпаж з п'ятнадцяти чоловік. В разі крайньої потреби нею могли б керувати п'ятеро. Припустимо, троє чи двоє, гасаючи туди-сюди, мов божевільні, виявляючи надзвичайну

винахідливість, змогли б привести зореліт на Землю, не розбивши при посадці. Але один...

Навіть якщо йому і далі пощастить і "хвороба Бєлова" не звалить його з ніг, з Марса йому не вирватися. Він зостанеться тут, поки вистачить запасів їжі та кисню, а корабель поступово перетворюватиметься на іржаву домовину. Коли в нього заболить голова, настане розв'язка. Кінець. І нічого не вдієш.

Престон О'Брайен блукав по кораблю, що став раптом величезним і порожнім. Він виріс на ранчо, змалку звик до простору і відчував огиду до велелюддя. В польоті йому, мов камінчик у черевику, докучала постійна необхідність бути між людей. Однак тепер його гнітила самотність. Коли лягав — снилися залюднені трибуни в дні бейсбольних матчів, задушливі пітні юрби, що ними повнилося нью-йоркське метро в години пік. Потім прокидався — і самотність знову глухо навалювалася на нього.

Щоб не збожеволіти, він навантажував себе всілякими дрібними справами: написав коротку історію експедиції для неіснуючого науково-популярного журналу, за допомогою електронних обчислювачів склав десяток варіантів курсу зворотної подорожі, з чистої цікавості — адже тепер це вже не мало ніякісінького значення — оглядав особисті речі росіян, щоб дізнатися, хто з них представник військової розвідки.

Виявляється, Бєлов. О'Брайен здивувався. Бєлов йому дуже подобався. Схоже, у вищих колах теж дещо тямили.

Дивно, але йому стало жаль Колевича! Пізно. Треба було з ним подружити раніше, а не тепер, коли всьому кінець.

Від самого початку вони не злюбили один одного. Колевич, певно, не міг примиритися, що за старшого штурмана не він, хоча в математиці

куди сильніший. Його ж, О'Брайена, сердило, що помічникові бракувало почуття гумору.

Якось Гоз дорікнув йому за відверто неприязне ставлення до Колевича. О'Брайен тоді відказав:

— Це справді так. Але нічого не можу вдіяти з собою. З іншими росіянами я в прекрасних стосунках. А от Колевича, щиро кажучи, залюбки натовк би, так він мене Дратує.

Капітан зітхнув:

— Невже ви не бачите, звідки та ворожість? Хіба не переконалися, що росіяни, члени екіпажу, порядні люди, з ними можна знайти спільну мову, але цього, бачте, не може бути, ви ж бо давно знаєте, що вони "звірі" і їх треба всіх винищити. І от усі страхи, досаду, гнів, усе, що, як вам здається, ви мали б відчувати до всіх росіян, ви переносите на одного. Він один стає для вас уособленням зла, офірним козлом за весь народ, і ви виливаєте на Семена Колевича всю ненависть, яку б хотіли звернути на інших росіян, але не можете, бо ви людина чуйна, розумна і бачите, що вони — славні люди.

У нас на кораблі гніздиться обопільна ненависть, — вів далі Гоз. — Всім здається, що у них є для цього вагомі підстави. Хопкінс ненавидить Лаятинського, бо той нібито постійно крутиться біля радіорубки і щось винюхує. Гуранін ненавидить Шнейдера, а за що — не розумію.

— Не згоден. Колевич із шкури пнеться, аби мені дошкулити. Я напевне знаю. А Смейзерс? Він ненавидить усіх росіян, усіх без винятку.

— Смейзерс — то окреме питання. Він взагалі людина надто вразлива і не впевнена в собі, в експедиції йому доводиться нелегко. Він не може забути, що стоїть на останньому щаблі за коефіцієнтом

розумового розвитку, а це аж ніяк не сприяє душевній рівновазі. Ви б йому дуже допомогли, якби порозумілися з ним. Він був би радий.

— От, — О'Брайен зневажливо стенув плечима. — Я не психолог і не філантроп. Спрацюватися з Томом Смейзерсом мені вдалося, і все-таки можу терпіти його лише в незначних дозах.

Про це тепер теж доводиться шкодувати. О'Брайен ніколи не хизувався своїми неабиякими здібностями. Йому здавалося, що ніколи й не думав про це. Та в передчутті загибелі, яка поволі, але невпинно ближчала, збагнув: в глибині душі тішився своєю винятковістю, самовдоволено милувався собою. Усвідомлення своєї зверхності завжди було, мов затишна пухова перина, на якій приємно ніжитися. І він ніжився. Своєрідна недуга. Подібно до недуги під назвою "Гуранін проти Шнейдера" або "Смейзерс проти всіх".

Можливо, міркував О'Брайен, усі вони захворіли не на Марсі, а привезли з Землі на цю славну піщану планету недугу, яку можна назвати Хворобою Людства. От вона їх і жере, бо тут для неї немає іншої поживи.

О'Брайена пересмикнуло від таких думок.

Треба щось робити, бо так і збожеволіти можна.

— Краще вже розмовляти сам із собою. Як ся маєш, друже? Голова не болить? Нічого не ломить, втоми не відчуваєш? Тоді ти, мабуть, уже помер, любий друже!

Вдень, зайшовши до лазарету, він зрозумів, що у Бєлова, очевидно, вже четверта стадія хвороби. Смейзерс і Гоз ще лежали без пам'яті, а геолог отямився.

Він стривожено роздивлявся довкола, погляд його широко розплющених очей був гарячковий і моторошний.

— Як ви себе почуваєте, Миколо?

Ніякої відповіді. Голова повільно повернулася — Бєлов дивився йому просто в очі. О'Брайен здригнувся. "Кров холоне, коли на тебе так дивляться", — думав він потім у машинному відсіку, скидаючи скафандр.

Може, на цьому все скінчиться? Може, від "хвороби Бєлова" не вмирають? Шнейдер казав, що вона уражає нервову систему, отож людина, можливо, просто божеволіє?

— Весело, — бурмотів О'Брайен. — Дуже весело...

Він підобідав і ступнув до ілюмінатора. В очі впала пірамідка, яку вони встановили в перший день перебування на цій планеті, — єдине, на чому можна зупинити погляд у цій горбистій пустелі, де вітер ганяє хмари куряви. "Перша експедиція Земля — Марс. В ім'я життя людства".

Гоз поквапився поставити пам'ятник. Напис слід переробити. "Перша і остання експедиція Земля-Марс. У пам'ять людства, якого більше не існує — ні тут, ні на Землі". Так було б точніше. Адже ясно, що експедиція не повернеться, від неї не буде жодних відомостей. Невдала експедиція стане приводом для війни.

— Гоз, напевно, оцінив би іронію долі, — криво посміхнувся О'Брайен.

Позаду щось дзенькнуло. Він озирнувся.

Чашка з блюдцем, не прибрані після обіду, кружляли в повітрі! Штурман примружився, потім повільно розплющив очі. Справді, чашка з блюдцем неквапливо вальсували, торкаючись одне одного, немов

цілуючись. Згодом вони опустилися на стіл, раз-другий легенько підскочили, ніби м'ячики, і завмерли.

Може, він і не помітив, коли теж підхопив "хворобу Бєлова"? Може, буває й так, що без головного болю, без жару і високої температури одразу настає остання стадія — галюцинації?

З лазарету почулися якісь дивні звуки. О'Брайен, навіть не подумавши натягти скафандр, кинувся туди й ошелешено завмер на порозі. Кілька ковдр плавали в повітрі, точнісінько так, як перед тим чашка з блюдцем. Літали, мов підхоплені вихором. В повітря піднявся ще якийсь дріб'язок: термометр, коробка, одяг.

Хворі тихо лежали на койках. У Смейзерса, видно, теж настала четверта стадія. Так само неспокійно перекочувалася голова на подушці, той самий моторошний погляд, від якого мороз поза спиною пробігає.

О'Брайен озирнувся: койка Бєлова була порожня. Що сталося? Невже він підвівся у маренні і кудись пішов? Чи йому стало краще? Де ж він?

О'Брайен заходився ретельно обшукувати корабель, раз у раз гукаючи росіянина на ймення. Переходив з відсіку у відсік і дістався нарешті до рубки. Але й тут Бєлова не було.

Розгублено кружляючи по рубці, О'Брайен випадково кинув погляд на ілюмінатор. І там він побачив Бєлова. Без скафандра!

Неможливо, немислимо! Нічим не захищеній людині і хвилини не прожити на мертвому голому Марсі, де немає чим дихати! Проте Микола Бєлов ішов по піску безтурботно, як по Невському проспекту. Потім обриси його постаті дивно розпливлися — і він зник.

— Бєлов! — закричав О'Брайен. — Що це, господи! Бєлов!

— Він подався оглянути марсіянське місто, — почувся за спиною голос. — Скоро повернеться.

Штурман рвучко озирнувся. Нікого. Невже зовсім з глузду з'їхав?

— Ні, ні, — заспокоїв його той самий голос.

І просто з підлоги, ніби він пройшов не крізь сталь, а крізь туман, піднявся Том Смейзерс.

— Що з вами усіма коїться? — приголомшено спитав О'Брайен. — Що це значить?

— П'ята стадія "хвороби Бєлова". І остання. Поки що її досягли ми з Бєловим, для інших вона саме наступає.

О'Брайен ледь дістався крісла і плюхнувся у нього. Поворушив губами, але не міг здобутися на слово.

— Ти гадаєш, від "хвороби Бєлова" ми стаємо чародіями? — спитав Смейзерс. — Не в тім річ. Насамперед це зовсім не хвороба.

Вперше Смейзерс дивився йому прямо в лице, і мимохіть О'Брайен відвів очі. То був не просто страшний погляд, яким Смейзерс дивився на нього раніше на лікарняній койці. Було так, ніби... це зовсім і не Смейзерс. Хтось незрозумілий, таємничий, невідомий.

— Так-от, причина всього — мікроб, але не паразитуючий в організмі, а співіснуючий з ним. Це симбіоз.

— Симбіоз?

— Цей мікроб схожий на кишкову паличку — він корисний. Надзвичайно корисний.

О'Брайену здалося, ніби Смейзерс насилу знаходить потрібні слова, добирає їх так старанно, немов... говорить з малою дитиною.

— Саме так, — сказав Смейзерс. — Спробую пояснити. Мікроб "хвороби Бєлова" гніздився в нервовій системі марсіян, як кишкові бактерії у нас у шлунку. Одні й другі — мікроби симбіотичні, вони допомагають організмові, в якому існують, підвищують його життєдіяльність. Мікроб Бєлова діє всередині пас, ніби нервовий трансформатор, він майже в тисячу разів посилює духовну міць.

— Тобто ти став в тисячу разів розумнішим?

Смейзерс насупив брови.

— Важко пояснити. Так, якщо хочеш, у тисячу разів зростають духовні сили і здібності, здатність передавати думки на відстані і долати простір... Наприклад, де б не був Бєлов, ми з ним безперервно спілкуємося. Він майже повністю володіє навколишнім середовищем, тому воно не може йому фізично зашкодити. Чашка, ковдри, все інше, що тебе налякало, літало в повітрі, коли ми почали робити перил досліди з нашими новими здібностями. Нам іще доведеться багато до чого звикати.

— Але... — в голові у О'Брайена все переплуталось, і він насилу вхопився за першу-ліпшу думку: — Але всі ви були тяжко хворі!

— Цей симбіоз встановлюється не так-то й легко, — погодився Смейзерс. — І людський організм не такий, як марсіянський. Тепер уже все позаду. Ми повернемося на Землю, прищепимо там "хворобу Бєлова", якщо хочеш і надалі так це називати, і почнемо займатися

дослідженням часу і простору. Хотілося б, зрештою, розшукати марсіян у тому місці, куди вони переселилися.

— І тоді почнуться війни, яких ми і в страшних снах не бачили!

Той, хто був раніше помічником інженера Томом Смейзерсом, заперечливо похитав головою:

— Воєн більше не буде. Серед тисячократно зрослих духовних здібностей є одна, пов'язана з тим, що можна назвати моральними поняттями. Ми, ті, хто прилетів сюди, спроможні відвернути будь-яку війну. Коли ж нервова система жителів Землі сприйме мікроб Бєлова, будь-яка небезпека війни зникне назавжди. Ні, воєн більше не буде.

Мовчання. О'Брайен збирався з думками.

— Що ж, — нарешті озвався він. — Виходить, недаремно ми прилетіли на Марс, дещо тут знайшли, чи не так? Якщо ми будемо повертатися на Землю, то я, мабуть, піду вивірю взаємне положення планет і розрахую курс.

І знову цей дивний погляд Смейзерса.

— Не треба, О'Брайен. Ми повернемося не тим способом, яким прилетіли сюди. Ми це зробимо, ну, скажімо... швидше.

— Ну що ж... Гаразд, — нетвердим голосом погодився О'Брайен і підвівся. — Доки ви тут розробите все в подробицях, я одягну скафандр і збігаю в це марсіянське місто. Я й сам не від того, щоб підчепити "хворобу Бєлова".

Той, хто раніше був Томом Смейзерсом, щось промурмотів. О'Брайен зупинився мов укопаний. Він раптом збагнув, що означає цей таємничий погляд, яким дивився тоді на нього Бєлов, а тепер Смейзерс.

В цьому погляді було безмірне співчуття.

— Так, — незвично м'яко і ласкаво сказав Смейзерс. — Ти не зможеш заразитися "хворобою Бєлова". У тебе природний імунітет.

У СРІБЛЯСТІЙ МІСЯЧНІЙ ІМЛІ: Науково-фантастичні оповідання та повість. — К.: Веселка, 1986. — 318 с. — (Пригоди. Фантастика).

БОЖЕНКО Лариса, переклад з англійської, 1986.